

Op gemeenschappelijke grond

Pad met olijfbomen
in Puglia. Fotografie:
Jos van der Pol

In de zomer van 2023 kwam in Lac o Le Mon in Puglia, Italië, een groep kunstenaars samen om met elkaar te praten over het veranderen van de wereld, het verwerpen van instituties, en over wat zij als alternatief tegenover een toenemende kapitalisering van onze planeet konden zetten. De deelnemers bespraken goede manieren van samenwerken en samenleven, en welke middelen daartoe ingezet zouden kunnen, of moeten, worden. Of het nu een hamer, huis, instituut, galerie, publicatieplatform, onderwijs, of iets anders betrof, het waren gezamenlijke tools, die (opnieuw) moesten worden uitgevonden of steeds opnieuw worden bijgeschaafd en -gesteld. Want hulpmiddelen, zo was de gedachte, kunnen ook machtsongelijkheid veroorzaken. Deze groep was ervan overtuigd dat lacunes en blindheden in onze institutionele systemen moeten worden blootgelegd en aangepakt. Om dat te bereiken moet het gereedschap en de toegang ertoe vrij en gelijkwaardig zijn.

Dat alles speelde zich af in een eeuwenoude omgeving, tegen de achtergrond van de op handen zijnde apocalyps: het onafgebroken sterven van de olijfbomen, overal in het landschap. Duizendjarige olijfbomen die, met hun knoestige, getormenteerde vormen, altijd aanwezig waren in deze omgeving en die inherent onderdeel zijn van de lokale cultuur. Ze worden door de Pugliesi behandeld als familie, als onsterfelijke grootouders. Hun aanwezigheid werd altijd als vanzelfsprekend beschouwd, maar de bacterie *Xylella* verplettert dat tijdloze nu – met grote gevolgen. De monumentale bomen sterven en masse en in hoog tempo. Inspanningen om de plaag in te dammen verlopen niet zo best: ruzies, beschuldigingen en allerlei samenzweringstheorieën in de

Liesbeth Bik

Italiaanse media en politiek staan gecoördineerde actie in de weg.

Ondertussen lezen de kunstenaars werk van Ivan Illich, Roland Barthes, Fred Moten en Édouard Glissant. Elk voorstel om naast de geest ook het land te onderhouden, strandde in nieuwe discussies en nieuwe teksten. Geen dood takje werd geknipt.

Ecologie, economie, ecosysteem...wie 'eco' in de oorspronkelijke betekenis verstaat, weet dat dit voorvoegsel 'ons huis' betekent. En ieder huis vergt onderhoud. Hoe samen te leven in dat huis? Illich beschrijft convivialiteit als een project. Het relationele en onderling afhankelijke karakter van het samenzijn worden in relatie tot elkaar én hun omgeving als uitgangspunt genomen. Maar wat heeft het voor zin te delibereren over een 'zijn-in-relatie', over gemeenschappelijke praktijken van zorg en verantwoordelijkheid, wanneer de ons direct omringende wereld niet aan de orde komt?

Systemverandering

Wat zich door de stervende olijfbomen zo prominent opdringt, werd een aantal jaren geleden nog niet als urgent ervaren. Onze 'common ground' zakt, in letterlijke en filosofische zin, onder onze voeten weg. De grenzen van de groei ontkennen is geen optie meer. We zijn met de massale en ongebreidelde inzet van onze hulpmiddelen te ver gegaan. Het wordt tijd om de culturele tools uit te vinden waarmee we verantwoordelijkheid kunnen nemen voor ons gebied. Het wordt tijd dat we in dialoog met anderen de kaart en het gebied samenbrengen, het huis anders inrichten, aanspraak maken op een duurzaam gemeenschappelijk leven. Het wordt tijd om met de veranderingen en onzekerheden om te leren gaan, om nieuwe

toekomst te verkennen, te verbeelden.

Het wordt tijd om van symptoombestrijding naar systeemverandering te gaan. Het wordt tijd om in onderlinge afhankelijkheid van elkaar te experimenteren met wat komen gaat, met wat we weten en wat onbekend is. Het wordt tijd dat het tijd wordt.

Pas als de zaag ter hand wordt genomen om de olijfbomen te bevrijden van hun dode last wordt de omvang van wat hen treft voelbaar. De verwachte schade door de olijfboomziekte loopt in de miljarden, maar die cijfers geven niet de werkelijke waarde weer. Tijdens het zagen dacht ik aan het afgietsel van de olijfboom die kunstenaar Ugo Rondinone maakte in een oplage van drie stuks: een in aluminium gestold fantoom van leven dat op de kunstmarkt ongeveer 800.000 tot 1.200.000 dollar moet opbrengen. De meeste afbeeldingen van de stervende bomen zijn ondergebracht in beeldcollecties zoals die van Getty. Moeten we zulke beelden wel gebruiken? Van de opbrengst van het beeldgebruik van deze ellende vloeit immers evenmin iets terug naar herstel. Goed samenwerken en samenleven is niet eenvoudig maar het gaat lukken als we idealen en waarden voorrang geven op geld. We hebben een keuze. Waar leggen we de limiet? •

Liesbeth Bik
is beeldend kunstenaar
en voorzitter van de
Akademie van Kunsten.
Fotografie: Jos van der
Pol